

Kvartalstidskrift för europaprogrammet LEADER II

LEADER II magazine

LEADER magazine [mai-juin-juillet 1998] - chaussée St-Pierre 260, B-1040 Bruxelles - Bureau de dépôt Bruxelles X

Våren 1998 nr 17

**Kulturarvet -
en tillgång**

Irland

Friesland

Barbagia-Baronie

LEADER II i aktion

Land: Spanien
Genomförd aktion: kvarn/miljömuseum
Kostnad: 382 000 ECU
EU: 125 000 ECU
Privat: 78 600 ECU

“Miljömuseet i San Roman som öppnades 1995 visar hur man levde förr i världen då vattnet utgjorde en energikälla. Restaureringen av vattenkvarnen resulterade i en arkitektonisk nyhet, ett glasgolv genom vilket man kan se de väl bevarade kvarnstenarna i funktion precis som förr. Platsen är utgångspunkt för vandrings-och cykelleder i Los Cameros-sierran och sex turistbäddar har därför inretts i övervåningen. Därtill kommer kulturevenemang av olika slag (konserter, utställningar, föredrag) och idrotts-tillställningar som äger rum under hela året.”

Gil Esteban Gordon,
LEADER-samordnare

Land: Irland
Genomförd aktion: “Festivalforum”
Kostnad: 64 072 ECU
EU: 22 661 ECU
Offentligt: 11 411 ECU
Privat: 30 000 ECU

“Ansökningarna om LEADER-bidrag för att organisera olika slags lokala fester har blivit så många att vår lokala aktionsgrupp (LAG) beslutat att skapa ett “Festivalforum” för att ge en bättre struktur åt hjälpen som går till att anordna lokala fester och kulturevenemang. Här samordnas det ekonomiska och det tekniska stödet till projekten, här får man hjälp att sprida information om dem och här uppmuntras organisatörerna, om de är medlemmar, att konfrontera sina idéer och erfarenheter för att få programmen att bli mer samstämda och av bättre kvalitet”

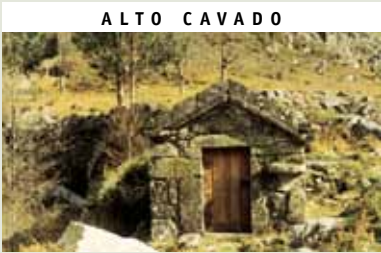
Anton Barrett,
LEADER-samordnare

Land: Finland
Genomförd aktion: Fiskebyn
Kostnad: 85 885 ECU
EU: 25 404 ECU
Offentligt: 25 404 ECU
Privat: 35 077 ECU

“Aktionen ingår i planen för en integrerad utveckling av Långö, som omfattar två kulturhistoriska skärgårdsmiljöer. Projektet avser att rekonstruera fiskehamnen i Gäddviken samt fiskeläget på Tankar utskär. Dessutom skall ett system för transport av besökare mellan dessa platser upprättas. Målsättningen är att stärka byns identitet och stimulera den ekonomiska verksamheten. Till detta bidrar den utbildning (informationshantering m m) och de nya kontaktnät som projektet genererar och som på sikt förstärker bybornas beredskap att anpassa byns vardag till strukturella förändringar i skärgårdens glesbygd.”

Fritz-Olle Slotte,
projektledare

Land: Portugal
Genomförd aktion: restaurering av kulturminnen från jordbruket
Kostnad: 264 340 ECU
EU och offentligt: 171 821 ECU
Privat: 92 519 ECU

“Vårt område är rikt på byggnader av kulturhistoriskt och etnografiskt intresse: lador, uthus, torkerier och annat som vittnar om traditionella bondesysslor. LEADER-stödet för att rusta upp dessa kulturminnen gör invånarna stolta över sitt arv och får området att te sig mer lockande, till gagn för både dem själva och besökarna.”

José da Mota Alves,
Ordförande för LEADER-gruppen

Med några ord ...

Yves Champetier, *direktör,
det europeiska LEADER-kontoret*

I blickfånget: Irland 4

Den inneboende dynamiken i näringsliv, samhälle och kulturliv kommer säkert att hjälpa Irland att avvärja hotet mot de mest utpräglade landsbygdsområdena i detta gamla jordbruksland.

Kulturarvet - en tillgång för lokal utveckling. 7

Med talande exempel förklarar Michael Dower varför betoningen av kulturarvet måste utgöra en fast beståndsdel i den lokala utvecklingsprocessen. Tre LEADER-ansvariga berättar

Så tar man vara på kulturarvet i Friesland (Nederländerna) - Det platta landet som är vårt 16

Friesland tar upp nya aktiviteter för att trygga framtiden. Med sin speciella profil och ett rikt kulturarv i kombination med närheten till de stora tätorterna har provinsen stora möjligheter att utveckla en turism av kulturell art.

Kulturarvet i centrum för utvecklingen i Barbagia-Baronie (Sardinien, Italien) - inlandet återerövrar 20

Turismens utveckling på kusten sker ofta till nackdel för Sardiniens inre regioner. Om man lyckades dra uppmärksamheten till kulturarvet som finns där i landskap, sedvänjor och historiska minnesmärken, skulle tendensen kunna brytas så att semesterfirarna finner vägen till inlandet och de lokala kvalitetsprodukterna når kusten.

LEADER-metoden är en del i en långvarig process, som går ut på att bygga upp en framtid genom att ta till vara alla resurser som ett territorium förfogar över. Det framgår av de av kommissionen nyligen framlagda förslagen angående den framtida europeiska politiken för landsbygdens utveckling och det nya gemenskapsinitiativet – och kommissionären Fischler uttalade sig i samma riktning vid novemberkonferensen i Bryssel 1997 – att det europeiska stödet inte kommer att svikta utan tvärtom kommer att stärkas för att hjälpa landsortsområdena på vägen till en hållfast utveckling.

“Kulturarvet”, som är temat för detta nummer, är just nu föremål för en sådan långvarig handlingsstrategi. Det må röra sig om natur eller kultur, landskap eller arkitektur, historia eller konst, i varje fall förfogar den europeiska landsbygden över en skatt att ta till vara och använda sig av i utvecklingens tjänst. I vissa trakter utgör till och med kulturarvet den “stora” tillgången som alla utvecklingssträvanden kretsar kring och som föder en nyvaknad känsla för hembygd. Så är fallet med “Den sjungande jorden” i Alentejo Centro (Portugal), “Gionos hembygd” i södra Frankrike, den lokala aktionsgruppen “Don Quijote” i Castillela-Manche (Spanien), för att nu ta några exempel.

Talrika är de LEADER-grupper som i sina handlingsprogram för landsbygdens förnyelse satt upp insatser för att bevara kulturarvet. Än rör det sig om att renovera byar och återställa arkitekturens ursprungliga skönhet, vilket också kommer befolkningen till godo, än rustar man upp gamla byggnader för att ta emot en ny kategori turister på jakt efter lokalstämning eller för att hysa olika festivaler. På andra håll tar man upp gamla folklivstraditioner eller också uppfinner man fester av ett nytt slag för att roa sig eller föra människorna närmare varandra men också för att underbygga en nyvunnen självkänsla, som hjälper till att se framtiden an med tillförsikt.

Michael Dowers artikel, de tre LEADER-ansvarigas berättelse från Spanien, Frankrike och Grekland, reportagen från Friesland (Holland) och Barbagia-Baronie på Sardinien vittnar alla om hur man i olika landsändar försökt – och ofta lyckats – att dra fram det förflutna för att kunna bygga framtiden. Alla understryker också hur viktigt det är att upprätta ett samband mellan kulturarvet och den lokala dynamiken så att alla aktioner som företas görs av och för människorna på orten och medför att nya arbetstillfällen och nya aktiviteter skapas.

“Kulturarvet” är också föremål för ett flertal samarbetsprojekt mellan olika territorier. Man kan nämna hur fyra LEADER-grupper med förenade krafter arbetar på att iståndsätta en väg till St. Jacques-de-Compostelle, två andra grupper, i Irland och Skottland, som förfogar över likartade kloster inom sina områden, beslutar att samarbeta, flera LAG i medelhavsområdet planerar en gemensam aktion för att rikta uppmärksamheten till lämningarna från Greklands storhetstid o s v.

Slutligen kan rehabiliteringen av kulturarvet också bidra till att skapa solidaritet mellan områdena. Det är just den solidariteten som LEADER-grupperna i Umbrien och Markerna i Italien väddar till. Bägge regionerna drabbades hösten 1997 av flera jordskalv, som inte bara förde med sig sorg och nöd till människor utan också allvarligt skadade deras kulturarv och förstörde anläggningar som byggts med hjälp av LEADER. Med stöd av nobelpristagaren i litteratur, Dario Fo, inbjuder grupperna i de drabbade områdena alla medlemmar i LEADER-nätet att ta del i en solidaritetskampanj inom varje område. (*)

Solidaritet, samarbete, stärkt eller förnyad självkänsla, nya arbetstillfällen, nya aktiviteter, en långvarig handlingsstrategi...kulturarvet befinner sig verkligen i hjärtat av förnyelsen av Europas landsbygd. <

(*) Se rubriken “LEADER i nätverket” sid 23

Irland

Den inneboende dynamiken i näringsliv, samhälle och kulturliv kommer säkert att hjälpa Irland att avvärja hotet mot de mest utpräglade landsbygdsområdena i detta gamla jordbruksland.

“Smaragdön” ligger vid Atlanten mellan den 51:a och 55:te norra breddgraden och har Golfströmmen att tacka för sitt milda klimat som förlänger säsongen för odling och jordbruk. Havsvindarna för med sig regn under hela året – upp till 2000 mm årligen i bergstrakterna i väster, 1500 i inlandet och 750 på ostkusten. Den Irländska republiken (Eire) upptar ungefär 83% av öns yta och är ganska glest befolkad (3,6 miljoner invånare eller 53 inv/km²) trots förekomsten av några större städer som Dublin (915 000 inv), Cork (174 000 inv) och Limerick (75 000). I den västra delen av landet, där marken i allmänhet inte är lika bördig, har befolkningen sedan nästan 150 år stadigt minskat (avfolkningen uppgick till 42% mellan 1891 och 1951) och invånarantalet per km² är mycket lägre

Jordbruket dominerar

Jordbruket är fortfarande en mycket viktig näring även om det idag bara sysselsätter 10,6% av den aktiva befolkningen och år 1994 inte stod för mer än 10% av BNP och 24% av exporten. Ängsmarken upptar 90% av odlingsarealen. Uppfödning av nötkreatur och får är den dominerande verksamheten inom jordbruket (80% av inkomsterna från jordbruket). Mjölks och nötkött utgör

tillsammans 71% av den irländska jordbruksproduktionen men det pågår en utveckling och diversifiering av odlingsprodukter. Svinuppfödningen är också av stor betydelse för landet (1 100 000 djur). Irland är dessutom internationellt känt för sin hästuppfödning.

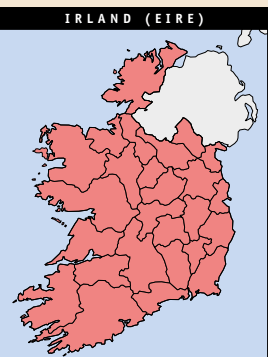
På det stora hela förekommer de flesta jordbruksverksamheter på alla håll i landet. På en och samma gård kombineras ofta uppfödningen av mjölkkor, diande kor och får med foderframställning. Men det är snarare i västra Irland som avelsdjuren finns (nötkreatur, får) medan göddjuren förekommer i de östra delarna, där de tekniska villkoren för uppfödning av goda slaktdjur avsevärt förbättrats sedan man infört fodersilos (i stället för sedvanlig höskörd). Uppfödning av nötboskap (6 000 000 djur) förekommer över hela Irland.

Havre-, vete- och potatisodlingen har trätt tillbaka medan odlingen av korn och betor ökar. Kornproduktionen (i sydost) har multiplicerats med tolv sedan andra världskriget. Grönsaksodlingen ökar i omfattning i trakterna kring Dublin liksom humleodlingen. På slättlandet i de inre delarna bryts torv i stor utsträckning vilken används som bränsle och jordnäring inom trädgårdsodlingen.

Det irländska jordbruket har moderniserats avsevärt sedan 60-talet. Tillväxten ökade betydligt i och med Irlands anslutning till EG år 1973. Sedan kontingenteringen infördes under 80-talet, har skogsplanteringen gett upphov till en ganska omfattande verksamhet. Antalet jordbruk uppgår till ca 149 500. Gårdarna omfattar i genomsnitt 22 hektar men två tredjedelar av dem har lägre areal än 20 hektar. De är mycket mindre i de västra grevskapen än på det centrala slättlandet

“Den keltiska tigern”

Sedan 60-talet har den ekonomiska politiken gett företräde åt den industriella utvecklingen genom att bl a uppmuntra etablering av utländska företag via diverse stimulansåtgärder som svarar mot regionala behov (större bidrag vid företagsetablering i de västra delarna till exempel). En sådan målinriktad industripolitik har förts ända in på 80-talet. Den har bidragit till en kraftig expansion inom branscher som kemisk industri, läkemedelsindustri, telekommunikationer och högteknologi. Det är på så sätt som en ny industribransch vuxit sig stark, nämligen tillverkningsingen av elektroniska kompo-

Yta: 68 895 km²

Markexploatering: Skog: 5 890 km²

Jordbruksmark: 43 890 km²

Befolkning: 3 626 087 invånare (1996)
under 20 år: 36,18% • över 60 år: 15,24%

Befolkningstäthet: 53 inv/km² (EU: 115 inv/km²)

BNP per capita (1996): 14 515 ECU (EU: 18 074 ECU)

Arbetslöshet (1996): 12,87% (EU: 10,9%)

Målområden för strukturfonderna (1995-1999)

Mål 1: 68 895 km² – 5,62 miljarder ECU

Landsbygden

Landsbygdsbefolkning: 48% av den totala befolkningen (EU: 14%)

Jordbruk, skogsbruk och fiske: 8, 3% av BNP

Företagens genomsnittsareal: 22 ha (EU: 16, 4 ha)

Turism: 5,5% av BNP

108 700 arbetstillfällen (8,3% av den aktiva befolkningen)

Mål 1

nenter och mikrodatorer, och Irland tillhör nu de fem främsta producenterna i världen på detta område. Vad turistbranschen angår har även den utvecklats avsevärt tack vare adekvata politiska åtgärder.

Den Irländska republiken är dels en medlemsstat, dels en region i den Europeiska unionen. Hela landet har klassats som Målområde I men uppvisar ändå en stark ekonomisk tillväxt jämfört med de andra europeiska medlemsländerna. Irlands BNP har stigit med 3 till 7% årligen under det senaste decenniet. Från att ha legat på en nivå på 61,8% av gemenskapens genomsnittssiffra för BNP vid anslutningen har Irland nu uppnått 80,3% av de femton medlemsländernas genomsnittliga BNP. Samtidigt har utvandringen minskat betydligt och urbaniseringen ökat.

“Den keltiska tigern”, som Irland benämns, befinner sig just nu i ett ordentligt ekonomiskt uppsving, men som inte kommer alla till godo i landet. De mest utpräglade landsbygdsområdena har fortfarande stora problem att lösa. Jordbrukets tillbakagång kräver en storskalig diversifiering av landsbygdens näringsliv, i synnerhet i de trakter där avfolkningen pågår och i vissa av de nordvästra grevskapen där 70% av den aktiva befolkningen fortfarande är verksam inom primärsektorn.

Genom en omfattande lagstiftning har man i det förflutna försökt förbättra situationen för landsbygdsbefolkningen: hjälp till egendomsförvärv för de sämst ställda arrendatorerna, utökning av smågårdarnas areal, utbyggnad av infrastrukturerna (t ex rinnande vatten och elektricitet), flyttbidrag till familjer i de “överbefolkade” kusttrakterna som önskar installera sig på det centrala slättlandet.

Trots dessa åtgärder har de yngre fortsatt att lämna landsbygden och klyftan fördjupas mellan en landsbygd där en viss livskvalitet hotas och städerna (Dublin och Cork) där arbete, tjänster och beslutande organ finns

Den gamla kvarnen förvandlas till företagscentrum (LEADER-området **Wexford**)

koncentrerade.

Ett land med natur och unga, välutbildade människor

“Det gröna Erin” är känt som naturens egen hemvist. Irland är förhållandevis föga förorenat på grund av att industrialiseringen ägt rum sent och är bygger på moderna, rena anläggningar. Tack vare att naturen är oförstörd kan livsmedelsproduktionen ske under bästa tänkbara förhållanden och invånare och turister har tillgång till stora fritidsområden. Irland har också ett rikt kulturarv och framhäver med stolthet sin egenart. 4% av befolkningen är yngre än 25 år och 24% yngre än 15. Irlands skolor håller en hög kvalitet och förmedlar en öppen attityd hos ungdomarna gentemot nya yrken och livsstilar. Och det är just i landsbygdsområdena som det finns möjligheter att utöva de nya yrkena, till exempel inom den nya teletekniken. Sedan ett par år tillbaka sker också en utflyttning till landsbygden av statliga verk och utvecklingsorganisationer.

LEADER II sätter lokal utveckling och partnerskap i förgrunden

LEADER II-programmet är en fortsättning på LEADER I som fungerade utmärkt i de 16 prioriterade irländska områdena mellan 1991 och 1994. Idag har det avlösts av 34 lokala aktionsgrupper och 2 andra kollektiva lokala aktörer som arbetar med LEADER II i Irland. De två lokala aktörerna är turistföreningar, “Irish Country Holidays” och “Irish Farmhouse Holidays”, specialister på bondgårdsturism. Den genomsnittliga befolkningen i de irländska LEADER-områdena uppgår till 65 000 invånare.

Med en budget på 203 miljoner ECU (varav 83,5 tillskjutits av gemenskapen) satsar LEADER II särskilt på en utveckling från gräsrotsnivå samt på partnerskap, vilka

— bäge är omhuldade metoder i Irland. Aktionsgrupperna (LAG) lyder under en styrelse som består av representanter från tre sektorer (allmänna sektorn, privatsektorn och föreningslivet). De är juridiskt självständiga och förverkligar sina projekt i enlighet med vad som i förväg överenskommit med de ansvariga myndigheterna på nationell nivå.

Utvecklingen av bondgårdsturismen absorberar i genomsnitt över 23% av tillgängliga medel och utgör den viktigaste LEADER-sektorn, följd av stödet till små och medelstora företag (14,8%) samt framtagning av livsmedelsprodukter (14,1%). Det är värt att notera att lokala gruppaktioner och kompetensutbildning är ett obligatoriskt inslag och utgör i genomsnitt 11,8% av LAG:s budget i Irland. <

Ansvarig kontaktperson för LEADER II:

Mr. Tony Burke

Rural Development Division

*Departement of Agriculture and Food,
Agriculture House, Kildare Street, Dublin2, Ireland,
Tel: +353 1 607 2000 – Fax: +353 1 676 4555*

Irländska nätverksorganisationen för LEADER:

*LEADER II Irish National Networking (LINN) Service
c/o Mary Sweetman*

Molyneux House, Bridge Street, IRL-Dublin 8.

Tel: +353 1 475 32 99 – Fax: +353 1 475 20 44

E-mail: info@leaderii.ie – Web: leaderii.ie

Noel Davern T.D., Statssekreterare vid jordbruks- och livsmedelsdepartementet med ansvar för landsbygdens utveckling

intervju

Irlands ekonomi är blomstrande i jämförelse med många andra länder i Europa. I internationell press har man till och med döpt ert land till "den keltiska tigern". Men får även landsbygdsområdena del av det ekonomiska uppsvinget som Irland just nu upplever?

Irlands ekonomi uppvisar en fortsatt tillväxt utan like, 9% för år 1997, och som beräknas bli ungefär 6% under 1998.

I det stora hela kommer välståndökningen även landsbygden till godo. Utvecklingen inom jordbruks- och livsmedelssektorn är lovande och mitt under denna ekonomiska boom svarar sektorn ändå för 14% av BNP och sysselsättningen. Den låga inflationen och räntenivån drar ju alla nytta av och är gynnsamma för i synnerhet investeringarna. Men tyvärr finns det områden på långt avstånd från städerna som inte nås av de ekonomiska framstegen. Industrierna koncentreras ju mer och mer till städerna, och landsbygdsområdena måste fortfarande kämpa med sina två problem, långtidsarbetslösheten och den ekonomiska obalansen.

Vilka är de stora svårigheterna och uppgifterna som den irländska landsbygden står inför?

I Irland precis som i andra regioner i den Europeiska unionen intar jordbruket traditionellt en central plats i landsbygdsekonomin. Det som har hänt är ju att antalet gårdar och arbetstillfällen inom jordbruket minskat drastiskt under de senaste tjugofem åren. Den europeiska politiken och de internationella handelsavtalen har bidragit till att sätta ökad press på jordbruket som kommit att utgöra en krympande andel av landsbygdsekonomin.

Landsbygdsområdena lider av sin isolering och småskalighet som är till hinder för industrietablering och till och med för att bibehålla industriell verksamhet. Så det är inte så konstigt att invånarna i många av våra landsbygdsområden blir både färre och äldre.

Å andra sidan har intresset för miljöskydd med rätta vuxit sig starkt och däri ligger en av de stora utmaningarna för landsbygdens utveckling. Vi måste se till att denna blir hållbar och inte använda våra resurser eller tillfredsställa dagens behov utan tanke på kommande generationers välbefinnande.

Det verkar som om LEADER II -initiativet skulle vara särskilt framgångsrikt i Irland, precis som var fallet med LEADER I. Hur förklarar Ni det?

LEADER har utan tvekan lyckats ge nytt liv åt landsbygdsområdena. Att det har lyckats, och att det väckt så stor entusiasm, beror antagligen på LEADER:s arbetsmetod som bygger på en nedifrån-upp-metod och som låter landsbygdens människor direkt engagera sig i sin egen utveckling. Lokalbefolkningen har möjlighet att själv definiera sina målsättningar, att medverka till att idéer också blir till verklighet och att föra projektet i land. LEADER har gett nytt mod och skapat en känsla hos invånarna av att kunna ta sitt öde i egna händer. LEADER har stärkt den lokala samhörighetskänslan och LAG är mycket aktiva och tar sina uppgifter på stort allvar. I Irland har programmet gett bevis på att, om bara tillfälle ges, så står människorna mer än beredda att på ett avgörande sätt bidra till utvecklingen.

LEADER:s nedifrån-upp-metod passar särskilt väl in i vårt land. I Irland är vi stolta över en lång tradition av frivillig verksamhet och människors engagemang för lokal utveckling. Irländarna har alltid varit villiga att ställa upp för att få det bättre, det må gälla sociala, kulturella eller ekonomiska förhållanden. Alla dessa frivilliga krafter som ingriper för de sämst ställda och som kanaliseras i mer eller mindre formella organisationer, är en del av vår kultur. Så frivilligarbetet till förmån för den lokala utvecklingen förklarar också varför LEADER II lyckas så väl i Irland.

Har Ni särskilda förväntningar angående det kommande gemenskapsinitiativet för landsbygdens utveckling?

Jag välkomnar varmt den europeiska kommissionens förslag i Agenda 2000 att lansera ett nytt gemenskapsinitiativ för landsbygdens utveckling. Det är min önskan att det ska kunna tillämpas i alla våra landsbygdsområden och att det får bygga på samma principer som gjort LEADER till en sådan framgång. Det är oerhört viktigt att övergången från LEADER II till det nya initiativet sker smidigt så att inte all energi och entusiasm som LEADER har framkallat går förlorade. Jag kommer utan tvekan att uppmana kommissionen – och novemberkonferensen i Bryssel, som jag vill tacka kommissionären Fischler för, har varit till stor nytta i det sammanhanget – att lägga fram sina förslag så fort som möjligt så att det inte uppstår några avbrott mellan LEADER II och lanseringen av det nya initiativet. <

Kulturarvet

en tillgång för den lokala utvecklingen

Landsbygdens framtid är till stor del förbunden med på vilket sätt arvet från det förflutna tas i bruk. Betoningen av kulturarvet måste ingå som en fast beståndsdel i den lokala utvecklingsprocessen.

AV MICHAEL DOWER [*]

Europas landsbygd har den stora förmånen att förfoga över ett oerhört rikt och varierat natur- och kulturarv. Registret är stort. Det omfattar vilda djur och växter, natur- och kulturlandskap, städer och byar med alla sina historiska och arkitektoniska sevärdheter i form av byggnader men också broar, väderkvarnar, kallmurar och en hel mängd andra lämningar (bykkrar, kalvarieberg m m) som man skulle kunna kalla 'smärre kulturminnen'. Till dessa materiella lämningar kommer allt som har präglats av historien i mindre påtaglig form: språk och sedvänjor, folkvisor och folkdanser, mat och dryck och naturligtvis konst och hantverk där gammal yrkeskunskap fortlever.

Ett skiftande förflutet har gett varje landsdel sin särprägel, en egen profil eller "själ" som invånarna är stolta över och som lockar besökare utifrån.

[*] **Michael Dower**, generalsekreterare för ECOVAST (European Council for the Village and Small Town / Europeiska rådet för småsamhällen), europeiskt nätverk för kulturminnesvård, är gästföreläsare vid Cheltenham & Gloucester College (England) där han undervisar i landsbygdsplanering

Torkställningar för humle tillhör också Kärntens kulturminnen (Österrike)

Utvecklingsarbetarna kan låta sig inspireras av denna känsla för hembygden, som byggnader och folkliv vittnar om, för att med det historiska perspektivet för ögonen orientera utvecklingsarbetet i riktning mot dagens behov. Kulturarvet är en tillgång att ta vara på och exemplen som följer visar hur man på olika håll i Europa kan använda sig av det, i synnerhet byggbeståndet, för att starta en bestående utveckling.

Kontinuitet

De äldre konstruktioner och monument som finns kvar uppfördes för att möta tidigare generationers behov i socialt, ekonomiskt och kulturellt avseende. De är uttryck för den tidens utvecklingssträvanden. Men de utgör också en resurs och en tankeställare för dem som har samma ambition idag.

Känslan för kulturarvet och den historiska kontinuiteten är emellertid en ny företeelse. Den har inte alltid delats av hela bygdens befolkning. Under 60-talet var till exempel anhängarna av vad som ansågs "modernt" inte särskilt intresserade av att gamla arbetssätt levde vidare. I många länder var länge det förflutna förknippat med fattigdom och brist på komfort, över huvud taget med ett hårt liv som man ville befria sig från genom att anamma de senaste tekniska framstegen.

Litet varstans i Europa uppstod en plötslig brytning med traditioner och arbetsmetoder och följden blev att man övergav den nedärvda byggnadskonsten och att de för landskapet typiska inslagen, som häckar och gårdsgårdar t ex, försvann. Reaktionen inför de felgrepp och misstag som begåtts infann sig dock ganska snart och man fick upp ögonen för värdet i det förflutna, som kom att behandlas med större respekt.

På vissa håll har traditionerna aldrig brutits utan ingår som en viktig beståndsdel i utvecklingsarbetet. I mellersta Sverige där skogen behärskar landskapet är timret fortfarande en huvudnäring och utgör det traditionella byggnadsmaterialet. Bostadshus och allmänna byggnader är alltid uppförda med träplankor och stockar som emellertid idag har anpassats till höga moderna krav. Vid sidan av de stora sågverken, som huvudsakligen arbetar för export, förekommer en mängd mindre företag som framställer traditionellt byggnadstimmer. Avsättningen ger ett högt mervärde med ökad lokal sysselsättning som följd. Kombinationen av gammalt och nytt ger inte sällan upphov till nya tjänster: På Gysinge bruk i Gävleborgs län till exempel har ett byggråd inrättats i de gamla byggnaderna, där enskilda kan få hjälp med att välja rätt materiel och teknik med hänsyn till de traditionella husbyggemetoderna. I Stora Kopparberg fortsätter man att tillverka den berömda Falu rödfärg som används för så gott som alla byggnader på landsbygden.

I Bretagne i Frankrike fortsätter man att bygga rustika gavelhus. Dörr- och fönsterkarmar är i allmänhet av gråsten, möblerna av ek eller liknande träslag. Även om boytan har ökat väsentligt idag, används samma gråsten och möbelträ som förr, vilket gör att traditionen hålls levande och de gamla yrkena som stenhuggare, timmerman, murare och snickare kan fortleva.

I Peak National Park i norra England är det sekelgamla kalkstensmurar som skiljer av betesmarkerna och gör hela landskapet till ett ruttmönster. Under de senaste åren drevs jordbrukarna av utvecklingen inom jordbruket att ersätta de gamla murarna med andra inhägnader som var både fula och mindre hållbara. Styrelsen för parken ryckte då in till försvar för landskapets särprägel och utverkade ett statsbidrag för att restaurera och underhålla kalkstensmurarna. På det sättet har man kunnat rädda ett skönhetsvärde samtidigt med att 20 heltidstjänster för hantverkare har tillsatts.

Restaurerade kallmurar (Peak District, Storbritannien)

Gamla byggnader och nya kallelser

Ett samhälle går nödvändigtvis igenom perioder av tillväxt, nedgång och omvandling. Under perioder av ekonomisk tillväxt uppförs nya byggnader för särskilda ändamål. Under nedgång och i omvandlingstider får dessa byggnader andra användningar, de underutnyttjas eller överges helt enkelt. Men de förtjänar i allmänhet ett annat öde. För det mesta utgör de en tillgång när man vill sätta fart på utvecklingen.

När den ekonomiska krisen drabbade L'Isle-Crémieu i departementet Isère (Rhône-Alpes, Frankrike) tömdes stenhusen i den historiska stads kärnan helt eller delvis på sina invånare. Under 80-talet kom ett ambitiöst utvecklingsprogram till stånd under medverkan av Byrån för bättre boende (l'Agence nationale pour l'amélioration de l'habitat, ANAH). Med dess stöd uppfördes ett register över alla obebodda egendomar som skulle kunna hyras ut. Ett tusental byggnader repeterades och ANAH erbjöd ägarna att täcka 50% av kostnaderna för renovation och modernisering enligt gällande uthyrningsnormer. Även kommunen ställde upp med bidrag från fonden för under-

håll av byggnader av kulturhistoriskt värde. Den skotska grenen av National Trust, Storbritanniens stiftelse för kulturminnesvård, ingrep på liknande sätt för trettio år sedan genom att bilda en fond för att rädda de genuina gamla husen i Fifes fiskebyar. En del av dem köptes in av stiftelsen för att renoveras innan de åter såldes under förbehållet att den nye ägaren skulle respektera deras speciella stil. Initiativet ledde till att ett stort antal upp-
rustningsaktioner lanserades av andra organisationer inom det krisdrabbade området. I Tyskland vimlar det av exempel på gamla byggnader som fått ny användning. I Hessen till exempel försöker "Förderkreis Alte Kirchen" (Stiftelsen för gamla kyrkor) att iståndsätta gamla övergivna kyrkor och göra om dem till kulturcentra, möteslokaler o dyl. Överallt i landet har gårdsbyggnader som står tomma förvandlats till moderna bostadshus, som samtidigt fått behålla sin typiska arkitektur. Även där har husägarna tillgång till en rad organisationer som står till tjänst med teknisk handledning i restaurering, ombyggnad och underhåll.

Kulturminnesvägar

Det är inte bara medlemsländerna i den Europeiska unionen som vill uppmärksamma kulturarvets betydelse för lokalbefolkningen och det lokala näringslivet, när grunden skall läggas till en varaktig turism. Projektet "Kulturminnesvägar" berör också två landsbygdsområden i Central- och Östeuropa, Dolenjska/Bela i Slovenien och Dobroudja i Bulgarien.

Projektet har initierats och genomförts av ECOVAST, Eco-tourism LTD och PRISMA med ekonomiskt stöd från Generaldirektoratet XXIII (Handelspolitik, utrikeshandel, turism och småföretagsfrågor) i den Europeiska kommissionen samt från de regionala myndigheterna i de bägge försöksområdena.

Projektledarna definierar "Kulturminnesvägar" som "ett regionalt nät av platser och minnesmärken av särskilt intresse som kan bli målet för en turistresa på en vecka". I varje område har projektarbetarna plockat fram de platser som kan locka till sig besökare. I samråd med husägarna och invånarna har det slutgiltiga valet fallit enbart på de orter där inkvartering kan ske under goda förhållanden. Därefter gjordes en ingående marknadsundersökning för att få fram vilken typ av besökare man skulle få att göra med. Man lade fram ett förslag till turistleder, som befolkningen och de kommunala myndigheterna sedan tog ställning till, förbättrade och godkände.

Aktionen ledde till att lokalföreningar bildades ("Föreningen för Kulturminnesvägar") vari ingår alla som på något sätt berörs av initiativet. Projektledarna stöttar dessa föreningar med bl a informationskampanjer, marknadsföring och upprättande av kvalitetsnormer för inkvartering och turistattraktioner.

De slovenska Kulturminnesvägarna var färdigplanerade för Världsturismässan i London, november 1996. Det bulgariska projektet var slutfört sommaren 1997 och marknadsföringen startade nu i höstas. Flera researrangörer har redan visat intresse för bägge resmålen.

Det finns en "handbok för kulturminnesvägar" (*) med detaljerad beskrivning av hur projektet läggs upp, och ett hundratal personer deltog i seminariet i Slovenien som ägde rum i april 1997 inom ramen för projektet. Deltagarna som kom från 22 länder är alla av den åsikten att Kulturminnesvägar öppnar goda perspektiv för att utveckla landsbygdsturismen, i synnerhet i Central- och Östeuropa.

<

(*) "Manual on Heritage Trails" tillgänglig på engelska hos ECOVAST, c/o CCRU, Cheltenham & Gloucester College, Swindon Road, Cheltenham, GL50 4AZ, England (UK). Tel: +441242 544 031 Fax: +44 1242 543 273.

Undervisning i träskulptur
(Serranía de Ronda, Spanien)

→ Med litet fantasi och uppfinningsrikedom kan dessa byggnader tas i bruk på det mest skiftande vis. I Österrike har utvecklingskontoret i Felddbach (Steiermark) installerat sig i annexet till Kornbergs slott. Och i Blaye, norr om Bordeaux (Akvitanien, Frankrike) är det citadellet som under sina valv hyser vinodlarföreningens möten och tjänar som lokal åt vindistriktens Europakonferens. I Irland restaurerades under 60-talet annexen till Kilkennys slott för att ta emot Irish Design Center, som tillsatts av regeringen i syfte att stimulera idéutveckling och formgivning av nya kvalitetsprodukter. Idag drivs där hantverkarutbildning under ledning av Irlands Crafts Council. I England får den gamla vattenkvarnen vid Bovey Tracey i Devon härberga butiken och utställningslokalen för Devon Guild of Craftsmen (Devons hantverkarförening). I Hope i Derbyshire har gamla typiska gårdsbyggnader räddats från förfall av stiftelsen Peak Park Trust, som låtit ett telekommunikationscenter och en rad mindre verkstäder flytta in där.

Det krävs fantasi och skicklighet för att bygga om gamla hus men ekonomisk och juridisk fyndighet är lika nödvändigt. I Totnes i sydvästra England fanns en samling lagerhus från 1800-talet som stod och väntade på att rivas. Då bildade en grupp invånare en förening och lyckades få fram tillräckligt med krediter för att förvärva fastigheten. Föreningen bildade sedan bolag med eget kapital på 250 000 ECU. Fastigheten hyrdes ut till bolaget som erhölet ytterligare 250 000 ECU i banklån. Det sammanlagda beloppet (500 000 ECU) investerades då i en första restaurerings- och ombyggnadsfas. Sedan hyrdes de ombyggda lokalerna ut vilket lösgjorde dessa 500 000 ECU för nya reparationsbyggen. De nyreparerade lokalerna hyrdes ut igen och kapital flöt in för den slutliga ombyggnadsfasen. Arbetet är nu avslutat och lokalerna uthyrda till butiker, bostäder (12 lägenheter), kontor och en restaurang. Mer än 25 arbetstillfällen har skapats i samband med verksamheten. Bolaget har överfört hyreskontraktet på en investeringsfirma och kan vid det här laget betala tillbaka lånen och restituera aktieägarnas egenkapital. Föreningen som var upphov till det hela har numera gripit sig an nya renoveringsprojekt

Kulturarvet och turismen

Turismen prioriteras i allmänhet i programmen för landsbygdens utveckling (över 42% av investeringarna inom ramen för LEADER I gällde denna sektor).

Ibland, vilket är fallet i Barbagia Baronie på Sardinien, på ön Palma som tillhör Kanarieöarna och i sydvästra Frankrike (katarernas land), försöker man avleda en del av turistströmmen från städerna och kusten för att få människor att upptäcka andra trakter inåt landet. Men landsbygdsturism och badortsliv är verkligen inte samma sak. Kusten lockar alltid med hav och strand, men på landsbygden är det atmosfärer och intressanta upptäckter som möter besökaren, med andra ord kulturarvet.

Man behöver bara öppna vilken turistbroschyr som helst från vilken landsända som helst för att se att kulturarvet satts i centrum överallt. Utflyktsmålet beskrivs alltid som... *en historisk bygd ...med ett rikt djurliv ...pittoreska folkfester...levande hantverk...enastående mattraditioner...* Men det är mycket lättare att beskriva saker och ting än att verkligen visa upp vad som utlovats. Besökaren bör på riktigt få avsmaka, bevista, se – och köpa – dessa lokala märkvärdigheter. Det kan bli verklighet när kulturarvet tas till vara på ett sinnrikt och varaktigt sätt inom ramen för ett lokalt integrerat utvecklingsprogram som LEADER.

Lyckligtvis har vår gamla kontinent en uppsjö av sevärdheter som, tack vare goda infrastrukturer och lokala initiativ, ställer turisten rakt framför kulturarvet, vilket redan detta bidrar till att bevara det och att utveckla det lokala näringslivet.

Turistlogierna utgör ett talande exempel. Överallt i Europa finns övernattningsmöjligheter på alla nivåer och i alla kategorier i byggnader av kulturhistoriskt värde. Bland dessa kan nämnas de praktfulla spanska *paradores* och portugisiska *posadas* som ger besökaren en inblick i slottsinteriörer och herrgårdsmiljöer. En

ekonomisk intresseförening, "Europe des Traditions", bildades 1997 på initiativ av LEADER-gruppen **Vale do Lima** i Portugal och omfattar fem turistorganisationer som specialiserat sig på första klassens inkvartering: "Chambres d'Amis Benelux", "Château Accueil" (Frankrike), "The Hidden Ireland" (Irland), "Wolsey Lodges" (Storbritannien) och "TURIHAB/Solares de Portugal". Föreningens målsättning är att främja hotellrörelse i äldre byggnader och ta till vara deras historiska värde. I Storbritannien förmedlas god inkvartering av Landmark Trust i en rad byggnadsmässigt intressanta eller originella hus. Avkastningen går till underhållet av byggnaderna vilket sköts av hantverkare på orten. På ön Hydra i Grekland har en f d tvättsvampfabrik byggts ut och förvandlats till ett i sitt slag enastående hotell. Av adresserna som förmedlas av Gites de France består en stor del av bondgårdsannex eller av hus i traditionell stil i byn. Samma gäller för bondgårdslogier, rum med frukost eller "chambres d'hôtes" (privata gästrum) som förmedlas av Urlaub auf dem Bauernhof ("Semester på bondgården"/Tyskland), Agriturismo (Italien), Privetur (Portugal), Irish Farm Holidays (Irland) och liknande organisationer på andra håll. Hundratals vandrarhem är inrymda i slott, herrgårdar, kvarnar m m i likhet med Kasteel Westhofe som ligger i Domburg på den holländska kusten. I Storbritannien blir det allt vanligare att erbjuda nattlogi i en lada för en billig penning. Det är ett sätt att ta i bruk gamla gårdsbyggnader och ge extra inkomster åt jordbrukaren. I eftersatta landsdelar kan det vara svårt att skaffa medel för att bygga om till moderna turistrum. Det finns alltid en risk att husen får stå och förfalla eller att de köps upp som sommarhus, vilket inte alltid är till fördel för näringslivet på orten. Här kan de lokala utvecklingsbyråerna ingripa.

I den lilla byn Specchia (Apulien, Italien) har LEADER-gruppen **Capo Santa Maria di Leuca** slutit ett avtal med ägarna till ett dussin obebodda hus mitt i byn. LEADER-gruppen hyr husen under tio år, rustar upp och moderniserar dem för att ta emot turister. Avkastningen går till ägarna som tar tillbaka sina fastigheter när kontraktet gått ut och då kan fortsätta att hyra ut om de så önskar. Dessutom har en turistbyrå öppnats samt en restaurang för ca femtio gäster som är öppen året om. Ett liknande initiativ har tagits i Ambelakia (Tessalien, Grekland) där en mängd förfallna eller obebodda hus åter tagits i bruk.

Kulturarvet tjänar också som förevändning för olika turistaktiviteter. Men det händer alltför ofta att de inskränker sig till det sedvanliga besöket i slottet eller kyrkan utan att det ges någon stimulerande inramning. Motsatsen förekommer också, då minsta historiska anspelning hänsynslöst utnyttjas i affärssyfte, vilket innebär ett svek mot och förvanskning av kulturarvet. Mellan dessa ytterlighetsfall förekommer lyckligtvis talrika exempel på hur historiska byggnader eller andra kulturminnen tas tillvara och förevisas på ett levande och vederhäftigt sätt, samtidigt som det skapas arbetstillfällen och inkomster till förmån för befolkningen. Man behöver bara tänka på de många miljömuseer som skapats i Frankrike, alla "country houses" och trädgårdsanläggningar som underhålls av brittiska National Trust eller ännu hellre den lilla italienska orten Alberobello i Apulien som bevarat sina originella "trulli" med stentak i strutform.

Vid floden Tamar, ett trettiotal kilometer från Plymouth i sydvästra England, ligger hamnstaden Morwellham. Den grundades för 900 år sedan av munkarna i Tavistocks kloster och var först utskeppningsort för tennet från Dartmoor,

■ Halmtak kräver särskild skötsel

■ Den gamla mjölfabriken blir kulturhus (*Kavala, Crekland*)

— innan blomstringen inträdde i och med att kolossala kopparfyndigheter upptäcktes i trakten. Sedan malmådern uttömts kring sekelskiftet började hamnen förlora sin betydelse. På 60-talet var den så gott som igenslammad och igenväxt. Näringslivet förde en tynande tillvaro i dalen. 1969 tar en lokal förening hand om hamnen i avsikt att rädda den åt eftervärlden och ge den en historia, få igång en turistverksamhet och på så sätt skapa nya inkomster. Sedan dess har mer än 2 miljoner ECU från privata, offentliga och europeiska fonder (FEDER) anslagits för att rädda staden och utrusta den för att ta emot ca 100 000 besökare årligen. Med en omsättning på över en miljon ECU kan idag 20 fasta tjänster och 50 säsongarbetare finansieras.

Turismen har den stora fördelen att vara rörlig. Och många kulturminnen kan utan svårighet plockas in i resrutten eller bli föremål för temaresor. Pilgrimsvägarna (till exempel de som för till Santiago de Compostela i Spanien), men också gamla järnvägar (som drar stor publik i synnerhet i Storbritannien, Frankrike och Belgien), kanaler och segelbara vattendrag som alla på sitt sätt berättar om landets förflutna, vinvägar m m bidrar till att göra kulturarvet levande (*se rutan om "Kulturminnesvägar"*).

I Barenton, belägen i Normandie-Maines regionala naturpark (Frankrike), har man inrett "Äpple- och päronhuset" i ett av de för trakten typiska byggnaderna och där förklaras hur cider, calvados, päronvin och liknande tillverkas. Sedan kan turisten följa vägskytarna till de gårdar där provsmakning och försäljning av produkterna sker.

Kulturarvet i utvecklingens tjänst

Kulturarvet kan tas i bruk för att tjäna bestående utveckling men utgör naturligtvis ett värde i sig. Samtidigt som det är befolkningens gemensamma minne, är det en tillgång för att möta framtiden. Att ta det vara till vara, om det sker med klokhet, strider det inte mot kravet att tillfredsställa dagens behov, tvärtom.

Fler och fler människor är överens om kulturarvets betydelse, hur oansenligt det än är. Vad det gäller idag är snarare att bättre ta till vara detta arv, dra fram det i ljuset och låta det ingå som en naturlig beståndsdel i det lokala utvecklingsarbetet.

De som värnar om kulturarvet och de som arbetar för lokal utveckling är partners. När utvecklingsprogrammen läggs upp, bör kulturarvet få sin rättmätiga plats, vilket innebär att man är uppmärksam på vad som hotar det och att man gör allt som är möjligt för att det skall komma till sin rätt. Kulturarvets försvarare bör å sin sida ta hänsyn till vilka krav den lokala utvecklingen ställer och ta varje tillfälle i akt att arbeta i synergism.

Det är absolut nödvändigt att kulturminnesvården är intimt förenad med en gräsrotsorienterad lokal utveckling och detta är just vad ett program som LEADER har för ögonen. Detta betonades på nytt i Cork-deklarationen från november 1996 (*se LEADER Magazine nr 14*). Och det är också en av målsättningarna i "Strategy for Rural Europe" (Strategi för Europas landsbygd) som publicerades av ECOVAST 1994. Utvecklingsbyråerna är väl placerade för att höja medvetandet hos landsbygdsbefolkningen om kulturarvets betydelse. I Storbritannien har till exempel aktionsgruppen **South Pembrokeshire** (Wales) som arbetar för LEADER II infört kurser i lokal historia, i traditionell byggnadsteknik och har låtit byborna lägga upp turistleder som lockar besökaren att dröja kvar bland traktens kulturminnesmärken och konsumera på ort och ställe. Det är ett sätt att få lokalbefolkningen att delta i bygdens utveckling och själv ta hand om arvet från förr. <

“Kulturminnen i hus, föremål och landskap...”

Monique Le Clézio [LEADER Centre-Ouest Bretagne, Frankrike]

När de franska departementen skapades 1810, delades det centrala Väst-Bretagne upp i tre områden som vart och ett ingick i olika departement, Côtes-d'Armor, Finistère och Morbihan. Den administrativa indelningen kom att slå sönder området där det tidigare rått en historisk, geografisk och kulturell samhörighet. Vid flera tillfällen, och senast 1990 då LEADER I-programmet utarbetades, har de lokala aktörerna beslutat att bygga upp det ursprungliga området genom att ta fasta på dess tillgångar, bl a de starka kulturella särdragen.

LEADER I-programmet kom därför att omfatta flera aktioner som avsåg att stärka det kulturella medvetandet. En av dessa syftade till att återuppliva forna tiders språk, musik och dans genom att anordna “Bretonska folkfester”, hantverksfestivaler m m.

Renovering av kulturminneshus

Två aktioner avsåg särskilt renoveringen av kulturminneshus. Den ena fördes i samband med att turismen utvecklades och gick ut på en upprustning av byarna. Kan man egentligen göra anspråk på att ta emot besökare eller locka till nyinflyttning utan att vilja förbättra stadskärnans image? Vad tjänar det till att investera i nattlogier, i friluftsanläggningar, i informationskampanjer och tala om hur väl bemött man blir, om byarna lämnas åt sitt förfall?

För att aktionen (totalkostnad på över 1 miljon ECU) skulle nå sitt syfte, gjordes ett urval av kommuner som uppfyllde de målsättningar och kriterier som fastställdes av den lokala aktionsgruppen.

Dessa kan sammanfattas på följande sätt:

kulturminneshus och religiösa monument av god kvalitet

orten har förutsättningar att ta emot turister på grund av sitt intressanta läge, och har förbättrat inkomstmöjligheterna genom enskildas eller kommunens initiativ (semesterbyar, bondgårdslogier, “rum och frukost” o dyl) en helhetsplan föreligger som utarbetats i lokala kommittéer omfattande folkvalda, representanter för samhälle och näringsliv och allmänheten. Detta har medfört att man funnit en lösning dels i fråga om förfallna kulturminneshus (incitament till bostadsbyggande, uthyrning för affärs- eller allmän serviceverksamhet), dels beträffande ortens profil (flyttning av elektriska ledningar, införande av traditionellt byggnadsmaterial, harmonisering av offentlig utrustning, tvåspråkiga vägskyltar – centrala Väst-Bretagne är speciellt traditionellt bretonskt – blomsterarrangemang på gator och torg). 12 byar som uppfyllde samtliga kriterier valdes ut, däribland Spézet (*se foto*) belägen i Montagnes Noires. Att operationen lyckades framgår av en nyligen företagen undersökning.

Utveckling av turismen och landskapsvård

Den andra aktionen, mer transversell, gäller smärre oskyddade kulturminnen (kalvarieberg, brödnugar, fontäner eller bykkrar), som har restaurerats och blivit föremål för uppmärksamhet.

Dessa smärre kulturminnen ingår också i det gemensamma arvet och intar en naturlig plats i landskapet. Efter genomförd restaurering har man kunnat anlägga tematiska vandringsleder. “Skiffervägen” i Cauroil till exempel, en promenadslänga på 3 timmar, leder genom växlande landskap, lövskog och skifferbrott högt ovanför sjön Guerlédan. Två gamla skifferfabriker som renoverats ger sitt bidrag till ortens industriella historia.

Det som företagits inom ramen för LEADER I i centrala Väst-Bretagne har fått positiva effekter på den lokala företagsamheten och utvecklingen: föreningslivet har intensifierats och unga familjer flyttar in i byarna, som renoverats.

Finansplanen för 1995-1999 tar upp anslag för upprustning av byarna inom ramen för Mål 5b avseende Bretagne i syfte att sprida aktionen till hela målområdet. Inom ramen för LEADER II, som startade här 1997, kommer kulturarvet i fortsättningen att uppmärksammas via diverse aktioner kring landskapstraditioner, mat och dryck, språkvanor, måleri, musik och folkdans. <

“Inte bara solen”

Francisco Dominguez [LEADER Isla de La Palma, Canaries, Spanien]

År 1992 satte vår aktionsgrupp igång med att väcka lokalbefolkningens intresse för landsbygdsturismen, som vid den tidpunkten nästan inte existerade. 74 husägare lät sig övertalas att börja rusta upp sina “casas palmeras” och göra om dessa för trakten typiska hus till turistlogier.

I oktober samma år bildades “Isla Bonita” för att samla alla som berördes av aktionen, husägare, kommuner, föreningar m fl. 3 fackmän anställdes för att leda och samordna verksamheten.

Teknisk assistans rekryterades utifrån, delvis finansierad av LEADER I, för att bestämma vilka normer som skulle gälla för ombyggnaden och för att övervaka arbetet.

I november 1992 kunde tre kommuner lägga fram sina första ombyggnadsprojekt (25 hus eller 90 bäddar) och erhöll senare en delfinansiering från Kanarieöarnas myndigheter inom ramen för EU-programmen REGIS och LEADER.

En studieresa organiserades till Navarra, Aragon och södra Frankrike. Husägarna fick på ort och ställe se hur inkvartering kan gå till på landsbygden och göra sig bekanta med “Gîtes de France”. Utbildning för att ta emot turister och sköta verksamheten anordnades därefter av den lokala aktionsgruppen.

År 1993 ställde Puntanillas kommun ett patricierhus, “Casa Lujá”, till förfogande för verksamheten. Där inrättades så småningom en “Turistbyrå”, ett etnografiskt museum och ett hemslöjdscentrum med försäljning.

Det skapades också ett kontrollmärke baserat på de normer som skulle gälla för husrenovering (2 800 000 ECU varav 700 000 ECU inom ramen för LEADER I) och inkvartering.

I januari 1994, visades en första serie av dessa lantlogin på den internationella turistmässan FITUR i Madrid. Samma år startades ett program för att sätta upp uthyrningsskyltar, vilket delfinansierades av det spanska industri- och handelsdepartementet inom ramen för dess program FUTURES.

40 login (164 bäddar) har hyrts ut under 1995. Enligt en resultatundersökning har 1100 besökare tagits emot under det första verksamhetsåret varav 17% kom från Tyskland, 24% från andra delar av Kanarieöarna, 12% från Madrid och resten från det övriga Spanien och i mindre utsträckning från Nederländerna och Frankrike. Samma år visades husen på FITUR och på den internationella turistmässan i Berlin. De utannonseras även på Internet.

Flera privata föreningar har tagit hand om fritidsaktiviteterna, till exempel “Ibakken” (miljö och fritid – skötsel av vandrarhem med 48 bäddar), “Aire libre” (camping) och “Artetur” (upptäcktsfärder i bygden och kontakt med befolkningen, hemslöjd).

För att underlätta direktuthyrningen och göra husägarna mindre beroende av researrangörer gav föreningen ut en “Vägvisare till lanthuset” 1996 med en beskrivning på 60 lediga hus (298 bäddar). Samtidigt tillsattes en bokningscentral av föreningen Isla Bonita som fungerar tack vare en provision på 12% på varje uthyrning.

Upprustningen och ombyggnaden av lanthusen till turistlogin har medfört att La Palma-ön blivit något annat än bara ett soligt resmål. En betydande del av bygnadsbeståndet har upprättats. 22 arbetstillfällen varav 12 utgör fasta heltidstjänster har tillkommit tack vare föreningarnas verksamhet. <

“Berättelsen om en kvarn”

Emmanouil Yalitis [LEADER Lassithi, Grekland]

Alltsedan 1400-talet då venetianerna ockuperade Kreta har väderkvarnen varit en symbol för högplatån Lassithi (höjd 860 m). Det fanns en kvarn på minsta åkerplätt och man har räknat ända upp till 14 000 inom området som upptar 24 m².

Det är egentligen små vindkraftverk, varmed bevattningen av potatisodlingarna hölls igång, som var en specialitet på högplatån.

Men på 70-talet började de unga flytta ut och prisfallet på jordbruksprodukter kunde snart avläsas i landskapsförstörelsen. I brist på underhåll förvandlades fler och fler av dessa söta små vita kvarnar till ruiner.

Inför risken att se detta unika kulturarv försvinna beslöt då några personer i ansvarig ställning att restaurera kvarnarna och använda sig av dem som symbol för en integrerad utveckling på högplatån Lassithi.

Kommuner, jordbrukskooperativ, kvinnokooperativ och kulturföreningar grundade en utvecklingsbyrå som blev medlem i LEADER I. Därefter vidtog ett långvarigt arbete med att väcka befolkningens intresse för projektet.

När väl förslaget accepterats av majoriteten av befolkningen, organiserade LAG ett utbildningsprogram. 20 personer, mest ungdomar, fick lära sig att bygga och restaurera kvarnar med hjälp av oftast äldre hantverkare som var ensamma om att kunna tekniken. Tekniska högskolan i Athen medverkade också och var och en som deltog i utbildningen restaurerade en kvarn.

En förteckning över kvarnarna gjordes varvid 300 valdes ut för den omfattande upprustningsaktionen. Den ägde rum mellan april och december 1995 och blev till gagn för såväl de unga som anställda för uppgiften som för hantverkarna och de lokala småföretagen som levererat material och reservdelar för att sätta igång kvarnarna igen.

Aktionen ingår i ett större projekt till förmån för kulturarvet som också resulterade i att ett folklivsmuseum öppnades 1995, ett kloster renoverades för att bli till ett naturhistoriskt museum, smårestauranger och turistlogier kom till m m.

Meningen med alla dessa initiativ är att bättre utnyttja genomfartsturismen, eftersom platån (belägen ca 40 m från kusten) får mellan 180 000 och 200 000 besökare årligen.

Restaureringen av kvarnarna har uppgått till 279 583 ECU, varvid 20 000 ECU gick till utbildningen, 100 000 ECU till lönerna och 159 583 ECU till material från orten. Ekonomin är ännu inte särskilt stark på denna svårillgängliga högplatå, men upprustningen av kvarnarna som pryder landskapet, tillvaratagandet av gammal kunskap, de förbättrade möjligheterna för besökarna att få mat och rum har inneburit att existerande anställningar har tryggats och nya skapats, samtidigt som befolkningen fått mod att se framtiden på högplatån med tillförsikt.

<

Så tar man vara på kulturarvet i Friesland (Nederländerna)

det platta landet som är v

Länge var Friesland inställt enbart på jordbruk, intensivt jordbruk till och med, innan man kom på tanken att satsa på andra aktiviteter för framtiden. Med sin speciella profil och ett rikt kulturarv i kombination med närheten till de stora tätorterna har provinsen stora möjligheter att utveckla en turism av kulturell art.

änderna)

vårt

Orkestern angriper sluttemat. 71 skådespelare och statister strömmar in på den kolossala scenen på fyra våningar, som skall föreställa ett Londonkvarter från förra århundradet. 700 åskådare applåderar av alla krafter dessa amatörskådespelare i alla åldrar som på ett strålande vis har spelat med i musikalen, baserad på Dickens "Oliver Twist" (1). Befinner vi oss i Soho? På Broadway? Inte alls, utan helt enkelt i Jorwerd (240 invånare), en liten frisisk by som sedan 44 år tillbaka sätter upp en ambitiös föreställning på frisiska språket (2). "De 8000 biljetterna till de 11 föreställningar som planerats i år såldes ut på några timmar", får vi veta av en stolt Jan Schotenius som översatt texten till frisiska språket.

"Ryktet om succén i Jorwerd spred sig i hela trakten och nu har 9 byar sin sommartheater", berättar Pyt Vellinga, ordförande för kulturföreningen som står för evenemanget. "Vet ni, säger han, jag tror att man kan organisera en sådan här jätteföreställning antingen i en stor stad eller också i en liten by som vår, där frivilliga insatser och solidaritet är hedersbegrepp. Men å andra sidan får arbetet med en sådan tillställning folk att känna samhörighet och berikar dem både kulturellt och socialt."

En lycklig historia

Jorwerd tycks vara ett gudabenådat samhälle. Ett av de samhällen där de vildaste planer är dömda att lyckas av någon mystisk anledning. 1953 när det krigsskadade kyrktornet knappt var återuppbyggt, rasade det ihop igen. Långt ifrån att tappa modet beslutar invånarna att ge ett skådespel för att samla ihop pengar till en andra återuppbyggnad. Ägaren till en stor park mitt i byn lånar ut den för ändamålet. En bank hjälper till att finansiera projektet. Hela befolkningen ställer upp. Det blir succé! Föreställningarna upprepas sedan varje år och blir mer och mer omfattande. Kostnaderna för produktionen, som är så gott som självfinansierad, uppgick 1997 till 100 000 ECU och mobiliserade 140 personer, de flesta frivilliga.

Och som om det inte räckte med denna framgång, så kommer en författare från Amsterdam och gör byn riksberömt med en bok som bär titeln "Hur Gud lämnade Jorwerd" (3), en berättelse om dagens landsbygd som genast fått stor framgång i hela landet. "Folk kommer hit från alla hörn i Nederländerna för att se Jorwerd, det berömda kyrktornet, skolan, och var den och den personen i boken bodde...", berättar Klaas Bijleveld och Sijbe Roosma, LEADER-ansvariga för provinsen Friesland. Och tillägger "nästa år är det fyrtiofem år i rad som skådespelet ges

Den gamla historiska byggnaden
förvandlas till turisthotell

vilket infaller med hundraårsminnet av diktaren Jan Jacob Slauerhoffs födelse, och han var härifrån. Där har vi tur igen!"

Men intrycket från de burgna husen i byn eller den kulturella företagsamheten i Jorwerd bör inte maskera de djupgående problem som hela Frieslands landsbygd har att kämpa med. Det frisiska jordbruket var länge fördömligt ifråga om effektivitet och produktivitet men även det möter nu svårigheter, i synnerhet i form av förgiftning av jorden och mjölkkvoter. Den ökade koncentrationen i jordbruket bidrar också till en massiv flykt från landsbygden och minskad service. "Vi var tvungna att ta oss ur detta ensidiga beroende av jordbruket och utveckla andra sektorer", förklarar Klaas Toering, ordförande för DBF (Dorp en Bedrijf Friesland), nätverk till stöd för skapande och utveckling av småföretag på landsbygden. "Vi såg tre möjliga vägar – lokalprodukter, fritidsverksamhet och turism. Alla tre bygger till stor del på arvet från förr, det må vara kulturellt, arkitektoniskt, gastronomiskt eller till och med gälla landskapet."

Kultur och turism

Sedan ett tiotal år har Friesland resolut satsat på en utveckling av den kulturella turismen, som först och främst bygger på arkitektoniska minnesmärken. Bakom de oändliga poppelridåerna och den till synes monotona slätten, som under seklernas lopp räddats undan havet, gömmer sig små klenoder – medeltida kyrkor byggda på kullar, herrgårdar och lantslott som ser ut som vore de direkt utklivna ur den nederländska guldåldern, byar som utstrålar en sådan välmåga att den enklaste boning ser ut som ett patricierhus...

— Redan 1986 lanserade provinsmyndigheterna ett program döpt till "Månadens monument" och som bestod i att dra uppmärksamheten till ett antal byggnader eller platser under minst en månad. Samtidigt anordnades kulturevenemang där även lokalprodukter fick en framträdande plats och faktabroschyrer av god kvalitet rörande orten i fråga spreds på regional och/eller nationell nivå. Sedan programmet lanserades har 78 dylika "Månadens monument" fått vederbörlig uppmärksamhet. Med provinsens "Aktionsplan för kultur och turism" från 1992 sattes en process igång som sökte förena nya aktiviteter med turism och upptäckten av frisisk kultur över huvud taget. För att underlätta genomförandet skapas en stiftelse, "Kultuer en Toerisme yn Fryslân" (Kultur och turism i Friesland), som får fungera som förbindel-selänk mellan regionala och lokala myndigheter, kultur-

institutioner och turist- och fritidssektorn. Den ger också teknisk hjälp till alla som sysslar med produktutveckling inom kombinationen kultur och turism.

Med stöd av LEADER I (150 000 ECU) startar stiftelsen bl a ett projekt, "stedsloazjeminten", som går ut på att i fyra av "Elva frisiska städer" (se ruta) göra om oanvända byggnader av historiskt intresse till förstklassiga turisthotell. Efter förvärv av byggnaderna, som ägs av kommunerna, för en symbolisk penning tar stiftelsen hand om samordningen av ombyggnadsplanerna och övervakar arbetet, som i möjligaste mån utförs av lokala entreprenörer. Initiativet har redan lett till att intressanta byggnader på tre orter tagits i funktion och fått nytt liv samtidigt med att 35 arbetstillfällen skapats. "Den största svårigheten är egentligen inte att få kunder, säger Hieke Joustra som samordnar projektet, utan att

Sagan om de elva städerna

Sagan om de elva städerna "Elfsteden-tocht" har något av Vasaloppet över sig. Det är både en fest och ett sportevenemang i Friesland som lockar hundratusentals åskådare och deltagare... när det verkligen äger rum.

Det frisiska loppet "genom elva städer" går nämligen på skridskor på de frusna kanalerna, vilket kräver att vintern är sträng och det har inte hänt ofta under de senaste åren. Den 4 januari 1997 gick i alla fall startskottet för femtonde gången fast evenemanget har funnits sedan 1909. Det är ett sekelgammalt färdssätt som förvandlats till idrottstävling och nöjeställning. På vintern förr i världen utgjorde de frusna kanalerna och vattenvägar bekväma kommunikationer mellan de frisiska byarna. Idag är "Tocht" en skridskotävling på 200 km som är en förevändning för alla möjliga förlustelser i de 11 "städerna" längs banan. Egentligen är det fråga om orter i Friesland som förlänats stadsställning. Med undantag av två – Sneek och Leewarden, provinsens huvudstad – har ingen mer än 20 000 invånare och många är högst oansenliga. Hela banan täcker in provinsens nordvästra del vilken i stort sett motsvarar LEADER-området.

Utöver själva evenemanget, som sammanför idrottsstjärnor (300 konkurrenter 1997), vanliga skridskoåkare (16 000 anmällda), och en blandad publik med inslag av alla möjliga

klubbar, ligger det originella i organisationsformerna för loppet. Det är nämligen i högsta grad improviserat, eftersom man i allmänhet inte vet förrän i sista minuten om väderprognoserna tillåter att tävlingen går av stapeln.

Om så är fallet, gäller det att fortare än kvickt få hela den komplicerade organisationen på plats (mindre än två dygn var tillräckligt för 1997 års Tocht), så att man kan ta emot och underhålla de hundratusentals besökare som nåtts av nyheten genom media och nu med några timmars varsel tänker invadera Friesland. Därför är det så viktigt att lokalbefolkningen engagerar sig spontant och entusiastiskt.

Invånarna ställer upp till den grad att miraklet upprepas gång för gång. Inte bara på så sätt att man aldrig hört talas om något allvarligt tillbud utan också så att evenemanget varje gång blir till en glad folkfest utan like.

Elvastadsloppet rykte och popularitet har gett en ordentlig draghjälp åt turismen i nordvästra Friesland. Längs vattenvägar där banan går och som vimlar av fritidsbåtar löper cykel- och promenadvägar. Varje sommar förekommer också en mängd mer eller mindre lyckade kopior av tillställningen, som till exempel Elvastadsloppet på rullskridskor, eller för brevdvor, och till och med för Fiat 500!

"Friesland – de elva städernas land" har blivit en turist-slogan vars budskap spritt sig som ringar på vattnet i hela LEADER-området. Efter varje lopp som ägt rum kan man konstatera en markant ökning av antalet turister, som för övrigt är mer och mer benägna att besöka orter och minnesmärken långt från den egentliga banan. <

■ På Hogebeintums kulle har rests ett miljömuseum som LEADER I har bidragit till

göra inkvarteringen ännu mer attraktiv genom att baka in utflyktsmål. Därför har vi gjort förslag på 'kulturpaket', som inbegriper inkvartering och besök av sevärdheter, muséer, olika evenemang m m även under lågsäsongen."

Terpar

Inom ramen för denna målsättning och runt omkring de "Elva städerna", som är det sammanhållande projektet för turismen i området, består LEADERS aktion i att retablera ett antal kulturplatser ute på landsbygden. LEADER I har till exempel bidragit till finansieringen av utrustningen till Hogebeintums kulturhistoriska center där ursprunget till "terparna" beskrivs, dessa konstgjorda kullar som tjänade som en sista skyddsvall mot havet, på den tiden då nästan inga fördämningar höll det tillbaka. LEADER II har investerat 92 000 ECU i projektet "Unia-Stata". Det innebär att man i den lilla staden Beers, i stället för att till stora kostnader försöka bygga upp slottet som blev fullkomligt förstört på 1700-talet, bestämt sig för att uppföra en metallstruktur som har det ursprungliga slottets profil och dimensioner, alltså ett slags "skelett". Under pågående arbete ser konstruktionen ut som en jätteskulptur, en hisnande imitation av originalet. Den närmaste omgivningen, även den en "terp", håller på att restaureras och den nya stålfastningen som blir färdig under vintern 97-98, kommer att ge besökarna ett fantastiskt panorama över Frieslands platta landskap.

"Det intensiva samhällsengagemanget och föreningslivet ute i byarna är verkligen till stor hjälp för strukturomvandlingen av den frisiska landsbygden", påpekar Jan van Weperen, samordnare för LEADER-gruppen Noordwest-Friesland. *"Det totala beloppet som LEADER II direkt investerat för tillvaratagandet av kulturarvet upp-*

går till mer än 1 miljon ECU, men alla ansträngningar skulle vara förgäves utan engagemanget från alla dessa hjälpsamma nätverk, alla dessa kulturföreningar och sportklubbar som utgör landsbygdssamhällenas tillgångar och styrka." <

(1) "Oliver", bearbetning av Lionel Bart

(2) Det frisiska språket, som tillhör den västgermanska språkgruppen och befinner sig mittemellan engelskan och nederländskan, förstås av 94%, talas av 73% och används i vardagslag av 54% av invånarna i provinsen Friesland (enligt uppgift från 1984). I avvaktan på att få officiell status undervisas det frisiska språket i flera skolor och erkänns på provinsnivå som förvaltnings- och lagspråk. Språket används i dagligt tal av flertalet invånare i nästan alla frisiska landsbygdsområden.

(3) Geert Mak, "Hoe God uit Jorwerd verdween", 1996, Atlas van de Litteratuur, Postbus 13, 1000 AA Amsterdam. Titeln anspelar på de förändrade värderingar (bl a minskat religiöst inflytande) som kan iakttas i nederländsk landsbygdsmiljö.

Regionens yta: 518 km²

Befolkning: 76 880 invånare

Finansiering LEADER II: 14 089 900 ECU

EU: 2 612 489 ECU - **Offentligt:** 5 843 772 ECU

Privat: 5 633 640 ECU

LEADER II Friesland

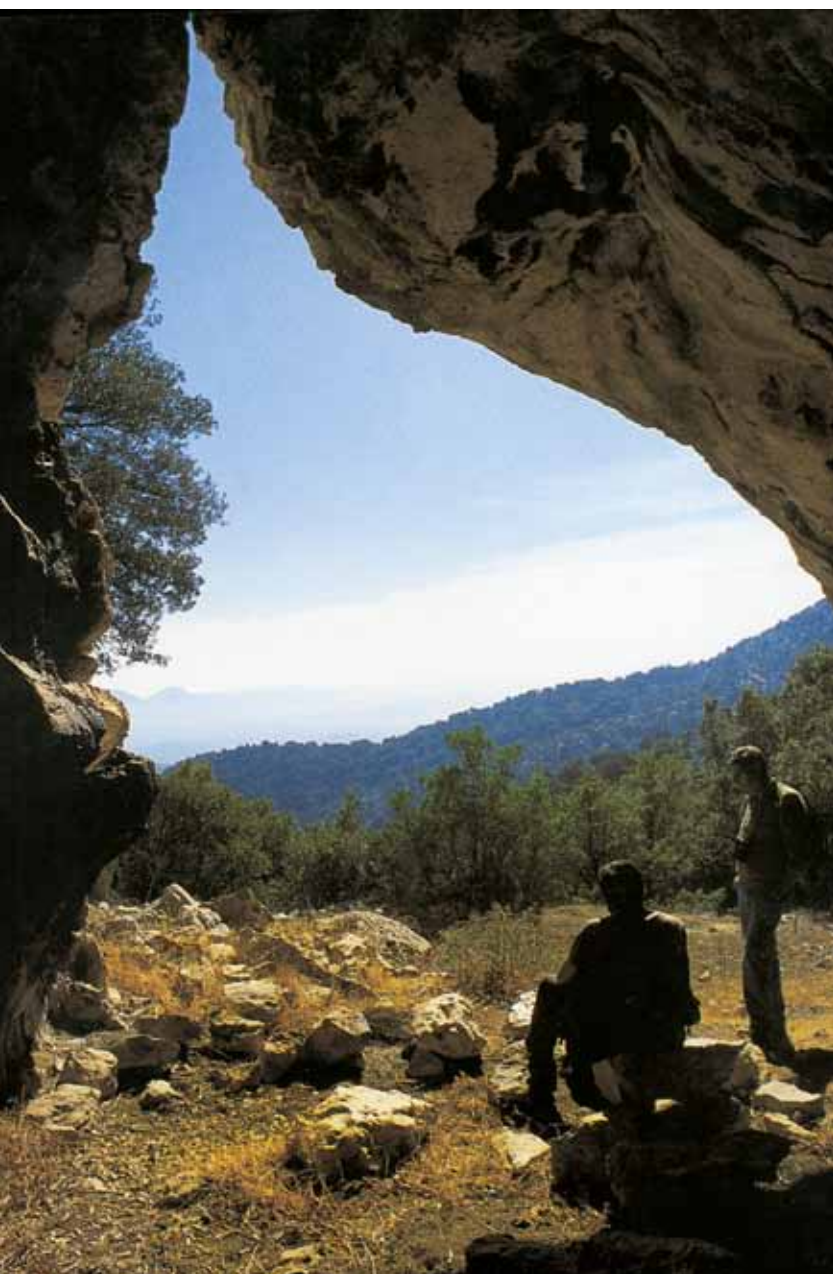
Provinsje Fryslân

Postbus 20120, NL-8900 HM Leeuwarden

Tel: +31 58 292 52 89 – Fax: +31 58 292 56 32

Kulturarvet i centrum för utvecklingen i Barbagia- Ba inlandet återerövrar

Turismens utveckling på kusten sker ofta till nackdel för Sardiniens inre regioner. Om man kunde rikta uppmärksamheten på kulturarvet som landskap, sedvänjor och historiska lämningar utgör, skulle tendensen kunna brytas så att semesterfirarna finner vägen till inlandet och de lokala kvalitetsprodukterna når kusten. Detta är tanken med arbetet som LEADER-gruppen Barbagia-Baronie utför.

Luciano Decandia får aldrig nog av att ströva omkring på stranden i Cinta, fyra kilometer av vit sand som brer ut sig mellan Tyrrenska sjöns turkosblå vatten och lagunen med hundratals skära flamingofåglar. Mittemot vilar Travola-ön, ett jättelikt grått stenblock, en bit av Sardinien, som ser ut att utmana Rom 150 sjömil i rak linje därifrån. Som arkitekt, drar Luciano full nytta av uppsvinget som råder sedan ett par år tillbaka i den lilla kustorten ovanför stranden, San Teodoro, där han föddes. *“2 500 invånare under vintern men upp till 60 000 under augustimånaden och ca 15 000 villor byggda de senaste 15 åren för att tillfredsställa efterfrågan...”*

Nordostsidan av Sardinien har blivit på modet, sedan det av Aga Khan grundade konsortiet från och med 1961 började bygga upp “Costa Smeralda”, där nya våningskomplex bildar ytterst eleganta semesterorter. Som väl är finns inga höghus här som förstör landskapet, för lyxklientelet är inte så förtjust i betong. Ökningen av turismen, som nu de små byarna söder om “smaragdkusten” får känna av, har inte heller medfört någon större skada för miljön i kustbandet. Somliga är synnerligen vaksamma: Luciano är medlem av styrelsen för Istituto delle Civiltà del Mare (ICIMAR), grundat 1989 av ett trettiotal invånare som var angelägna om en bestående utveckling i San Teodoro med omgivning. Föreningen (300 medlemmar) ger ut publikationer, ordnar föredrag och står i nära förbindelse med många andra organisationer som har skydd och utforskning av havs- och världsmiljön på sitt program, men den står även i spetsen för ett projekt att skapa en marin naturpark i likhet med de sex andra som existerar i Europa. *“Projektet är nu i sin slutfas, berättar Salvatore Brandanu, ordförande för ICIMAR, och det är inte utan LEADERS förtjänst.”* 223 000 ECU har nämligen tillskjutits via detta gemenskapsinitiativ för att uppföra ett havsmuseum vid stranden och det fungerar redan nu som “marinparkshuset”.

“Det är det sista projektet som genomförs inom ramen för LEADER I”, förklarar Gino Dau, ledare för den lokala aktionsgruppen. “Det ingick inte i programmet från början. Devalveringen av liren 1995 ökade anslagssumman i ECU och gav ett överskott på 447 miljoner lire. Vi bad då

ronie (Sardinien, Italien):

de olika kommunerna att föreslå någon aktion som snabbt kunde genomföras. San Teodoro hade redan ett färdigt projekt – att skapa ett ‘Center för undervattensliv’ med museum, bibliotek, amfiteater, hörsalar och ett akvarium.” En stor modern byggnad i prismaform uppfördes således mellan maj och oktober 1996. Den tillhör kommunen men förvaltas av ICIMAR. Arbetet på att installera akvariet påbörjades för sin del i oktober 1997 inom ramen för LEADER II.

En rörlig turism

Det är den andra stora kollektivinvesteringen som finansierats av LEADER i San Teodoro. Redan 1994 hade tack vare gemenskapsinitiativet en turistbyrå inrett i en äldre byggnad mitt i byn, som också tjänstgjorde som utställningssal, försäljningslokal för produkter från hela LEADER-området och som kontaktpunkt för den lokala aktionsgruppen. Eftersom San Teodoro är den enda kustkommunen inom LEADER-området får den fungera som ett slags brohuvud för resten av Barbagia.

“Barbarernas mark” som romarna kallade det och som de aldrig lyckades få riktig kontroll över, är ett högst heterogent område som kan indelas i tre delar: kusten i full expansion, det kuperade upplandet vars invånarantal förblir oförändrat eftersom den aktiva befolkningen pendlar mellan kusten och hemorten, och slutligen bergstrakterna (medelhöjd 1000 m) som fortsätter att avfolkas till förmån för kustorterna.

Aktionsgruppens ordförande, Giosuè Ligios, beskriver strategin: “Vad gäller infrastrukturen ger vi bergstrakterna företräde, eftersom de är i trängande behov av ingrepp, men de tre delarna bör påverka varandra sinsemellan. Kusten har ju alla turister som eventuellt skulle kunna lockas upp inåt landet, men å andra sidan kommer alla möjliga lokalprodukter därifrån ner till kusten. Det genuina Sardinien finns där med sin natur, sina historiska lämningar, sina traditioner och sin nedärvda kunskap. Vi försöker ta fram detta kulturarv och utveckla en rörlig turism kring nya aktiviteter i de mest avlägsna byarna.”

Osidda, som sett sin befolkning minska under loppet av tjugo år från 900 till 300 invånare, betraktas som en av de mest hotade byarna i LEADER-området. Om nedgången till stor del kan skyllas på det avlägsna läget och avfolkningen, så är det samma faktorer som skyddat byn från grävskeporna. Osidda har bevarat en viss arkitektonisk harmoni som aktionsgruppen slagit mynt av. 13 hus i traditionell stil som stod och förföll mitt i byn har helt kunnat restaureras tack vare LEADER, som finansierat 75% av kostnaderna (250 000 EU). Förutom att 60 bäddar kan erbjudas, finns nu även en restaurang, en utställningslokal och ett försäljningsställe för lokalprodukterna. 9 husägare har gått samman och bildat ett

Kvalitetsprodukter från bergsområdena

kooperativ för att gemensamt leda och marknadsföra rumsuthyrningen. De har bland annat deltagit i den internationella turistmässan i Milano. De första turisterna fann vägen dit sommaren 1997, men man märkte att det återstod ett stort problem att ta itu med, nämligen att ge semestervistelsen ett extra innehåll. Man har därför satt igång att dra vandringsleder och vägar så att intressanta eller natursköna platser kan nås från byn.

Nuragkulturen

Barbagia har en stor tillgång i sina arkeologiska lämningar. Det är på Sardinien man finner de så kallade “nuraghi”, konformade stenborgar från bronsåldern med avhuggen topp, byggda av rektangulära stenar utan murbruk. Man har funnit omkring 7000 nurager på ön och särskilt många just i LEADER-området där också “jättegravar” förekommer, gigantiska gravkummel från nuragkulturen; Betydande lämningar från den yngre nuragtiden (2000 f Kr) har upptäckts nyligen, inte långt från Osidda. Platsen heter Su Romanzesu och visar spåren av en större by uppbyggd kring en helig brunn, omgiven av gränder på flera nivåer. Den lokala aktionsgruppen insåg värdet i platsen som fullkomligt lämnats åt sitt öde, och beslöt 1994 att göra något av den, först och främst genom att inrätta en turistkiosk på platsen. Efter långa och tålmodiga förhandlingar med markägarna fann aktionsgruppen slutligen stöd för projektet hos två av dessa: Arcangelo Demurtas, veterinär och uppfödare, och hans hustru Meloni Fellucia, lärare.

— Utformningen av projektet vittnar väl om hur medveten LEADER-gruppen är om kulturarvets betydelse och vikten av historiens bevarande. Man skulle ha kunnat nöja sig med att uppföra en lättare modern konstruktion, men man valde att bygga en sardisk gråstensgård i gammal stil. Resultatet är slående. Byggnaderna som utgör Nuragcentret Su Romanzesu och som uppfördes mellan september 1995 och februari 1996, ser verkligen ut att ha hundra år på nacken. De rymmer bl a en servering, en amfiteater för undervisningsändamål och ett litet hembygdsmuseum innehållande gamla verktyg och föremål som invånarna runtomkring skänkt eller lånat ut. Centret är öppet sedan januari 1997 och har redan tagit emot 3000 besökare under tio månader.

“Utan LEADERS ingripande med 220 000 ECU, motsvarande 60% av investeringarna, skulle vi aldrig ha tagit steget ut”, erkänner Arcangelo. “Det var tre saker som fick oss till detta: utsikten för våra fem barn att få sin utkomst här, att öppna deras värld genom kontakten med besökare av alla slag, att bidra till ortens ekonomiska utveckling... Vad det andra skälet angår, kunde det inte börja bättre! I påskas kom Eric Clapton hit, medan han var på Sardinien för spela in en skiva med ‘Tenores di Bitti!’”

Terra Pintada

Med sina 3 838 invånare är Bitti det största samhället i området. Också i denna kommun har LEADER bidragit till finansieringen av flera projekt som går ut på att uppmärksamma kulturarvet. Dels har man skapat ett hembygdsmuseum av ganska stora mått (ett tiotal salar med rekonstruerade interiörer från gamla tider), dels har tre yngre keramiker fått hjälp av aktionsgruppen för att installera sig i en gammal kvarn som stått tom sedan 1982. Här ingår gammalt och nytt i en smakfull förening. Stengodset från firman “Terra Pintada” förlänger traditionen men i modern tappning, och den gamla kvarnredningen används för skyltning eller som varuslag vilket ger en postmodern prägel åt det kombinerade butiks- och verkstadsutrymmet. *“Vi fuskar litet grand med traditionen, säger Giulia Carzedda med ett skratt, en av de tre som driver företaget Terra Pintada. “Keramikframställning har alltid varit en vanlig sysselsättning i nästan alla av Barbagias byar men inte i Bitti. Eftersom vi redan kunde disponera kvarnen var vår första idé att inreda ett hotell i den. Vi sökte upp LEADER-gruppen för att se om vi kunde räkna med någon hjälp. Mycket snart framgick det att det var bättre om vi ändrade våra planer i riktning mot den här verksamheten, som mer motsvarar stället karaktär och våra egna förutsättningar och kompetenser. Två av oss har gått ut konsthögskolan och alla tre älskar vi keramik.”*

LEADER har skjutit till 50 000 ECU för upprustning av byggnaden, inköp av en elektrisk brännugn och materiel för marknadsföringen. Men det nystartade företaget är ännu inte särskilt stabilt i likhet med många andra verksamheter som stöds i området Barbagia-Baronie. *“Kundkretsen är mest lokal, turisterna inte så många ännu, man måste ner till kusten och till fastlandet för att ‘sälja sig’...”, anser många av företagen vi träffade.*

Vikten av samband

Gino Dau ger en sammanfattning av vad som utträttats men också av vad som återstår att göra: *“För närvarande förfogar vi över intressanta tillgångar i infrastrukturer, turistbäddar, hantverksprodukter m m. Vi har höjt eller konsoliderat kompetensen hos de inblandade genom att avsätta en avsevärd del av budgeten – 270 000 ECU för LEADER I och LEADER II tillsammans – till utbildning. I samarbete med kommunerna och vissa offentliga intresseorganisationer som till exempel “Pro Loco” (turism) och ISOLA (Sardiska institutet för främjande av hantverket), har vi byggt upp ett system för sales promotion och marknadsföring av bergsprodukterna: försäljningsställen, bildande av ett konsortium med 22 turistarrangörer, tillverkning och utdelning av reklam, utflykter som utgår från San Teodoro och Nuoro... Men det behövs en stor satsning för att ta inlandet i besittning, öka turistfrekvensen från kusten, ge ekonomisk näring till avlägsna trakter.”*

LEADER II, av aktionsgruppens ansvariga definierad som “en utvidgning av LEADER I”, lägger alltså större vikt vid sambandet mellan de olika aktionerna som slutförts eller är under genomförande. Det har aldrig varit så aktuellt som idag att skapa tematiska turistvägar vilka omfattar både sevärdheter, inkvartering och besök hos lokala producenter (ost, “carasau”-bröd, medicinalväxter m m). Av samma anledning önskar den lokala aktionsgruppen Barbagia-Baronie i större utsträckning delta i LEADER-nätet för att kunna dra nytta av andra lokalgruppers kunskap just på detta området: *Sarderna är försiktiga och lågmälda”, påpekar Giosué Ligios, “vi var tvungna att arbeta själva utan att låta oss bekomma till en början, för att våra landsmän skulle förstå att det låg något vettigt i vad vi höll på med. När vi nu har resultat att komma med, är vi beredda att förmedla och berika våra erfarenheter”. <*

(*) LEADER I-området omfattade 15 kommuner. Med LEADER II delades det upp i två delar, varav den aktuella Barbagia-Baronie-zonen med 7 kommuner, alla belägna i inlandet med undantag för San Teodoro.

Regionens yta: 779 km²
Befolkning: 14 092 invånare
Finansiering av LEADER II: 2 595 000 ECU
EU och offentligt: 2 183 000 ECU
Privat: 412 000 ECU

GAL Barbagia-Baronie
Via Brigata Sassari 55
I-08100 Nuoro (NU)
Tel: +39 784 39 477 – Fax: +39 784 39 476

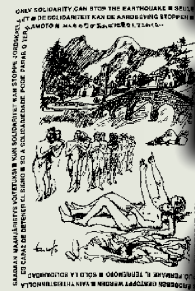

Italien – solidaritet med offren för jordbävningen

Den italienska LAG-föreningen Assoleader vänder sig till alla europeiska LEADER-grupper med ett uppdrag om hjälp till offren för jordbävningen och om bidrag till återuppbyggnaden i de drabbade områdena (främst Umbrien och Markerna). I praktiken rör det sig om att sälja en T-shirt med design av Dario Fo, nobelpristagare i litteratur, som på de 11 officiella medlemsspråken bär inskriften "Endast solidaritet kan stoppa jordbävningen gar". Tröjorna kan få en personlig utformning som anspelar på t ex särskilda evenemang inom området där den säljs. De kan användas i samband med lokala kampanjer i press, radio och television. Insamlade medel från försäljningen sändes till

solidaritetskommittén (Comitato per una Cultura di Solidarietà, Via Pian della Genna 4/g, Perugia, Italia). En världskampanj har lanserats men behöver stödet från de lokala LEADER-grupperna som kan mobilisera landsortsbefolkningen överallt i Europa i en solidarisk aktion.

Kontaktperson: Maurizio Giannini, Assoleader, Via dei Gigli d'Oro 21, I-00186 Roma. Tel: +39 6 68 32 565. Fax: +39 6 68 96 248. E-mail: assoleader@assoleader.it. Web: www.solidarit.it

Dario Fos design på solidaritetströjan

Spanien och Frankrike – nya LEADER-centra

Två nya LEADER-centra har trätt i funktion sedan januari 1998:

- > i Spanien har ledningen för LEADER-nätet anförtröts det statliga företaget TRAGSATEC som har ett nära samarbete med jordbruksministeriet.

Kontaktperson: Javier Urbiola, TRAGSATEC, C/Ventura Rodriguez 7, E-28008 Madrid. Tel: +34 1 396 35 12. Fax: +34 1 396 37 05. E-mail: etp@tragsatec.es

- > i Frankrike skötes nu LEADER-nätet av en grupp under ledning av konsultfirman BDPA (filial till Caisse des Dépôts) i partnerskap med SOMIVAL, som arbetar med

regional strukturomläggning, samt ANDAFAR som är en nationell förening för landsbygdsutveckling. Insamling och behandling av uppgifter angående LEADER sköts även i fortsättningen av CNASEA som lyder under jordbruksministeriet.

Kontaktperson: Pascal Roumeguère, coordonnateur, Unité d'animation LEADER, BDPA, 27, rue Louis-Vicat, F-75738 Paris Cedex 15. Tel: +33 1 46 48 58 34. Fax: +33 1 4 38 34 82. E-mail: bdpa@bdpa.fr

LEADER-seminarier

LEADER-kontoret erbjuder fram till oktober 1998 ett antal seminarier. Varje seminariemöte äger rum i ett område där LAG har särskild erfarenhet i ämnet. Program, arbetsspråk och plats fastställs definitivt 2 månader före utsatt tidpunkt för seminariet. (**Kontakt:** Det europeiska LEADER-kontoret, Unité "Organisation").

- > **"För en hållbar utveckling - vilka förnybara energikällor?"**
Tidpunkt: 27-31 maj 1998
Språk: svenska/engelska/spanska
Plats: LAG Norra Bohuslän (Vaesterverige, Sverige)

- > **"Sysselsättningsens omvandling och de nya teknologierna"**
Tidpunkt: 17-21 juni 1998
Språk: engelska/spanska/franska
Plats: LAG Western Isles, Skye & Lochals (Skottland, Storbritannien)
- > **"Hur ska utslagningen på landsbygden bekämpas?"**
Tidpunkt: 30 september – 4 oktober 1998.
Språk: engelska/franska/italienska
Plats: LAG South Mayo (Irland)

LEADER II-publikationer (påminnelse)

- > Katalog över **"Gemenskapsaktioner och landsbygdsutveckling"**
(Pris: 1800 BEF inkl moms / ca 45 ECU)
- > Katalog över **"Innoverande aktioner för landsbygdsutveckling"**
(Pris: 1800 BEF inkl moms / ca 45 ECU)
- > **"Hur skall man avgöra ett områdes möjligheter till turistverksamhet?"** (Metodologisk handbok). (Pris: 300 BEF inkl moms / ca 7,5 ECU)
- > **"Kollektiv organisation för tillvaratagande och avyttring av jordbruksresurser: exempel från osttillverkningen"** ("Innovationer på landsbygden" – Häfte nr 1) (Pris: 300 BEF inkl moms / ca 7,5 ECU)

- > **"Organisera lokalt partnerskap"** ("Innovationer på landsbygden" – Häfte nr 1)
- > **Affisch LEADER II** (Pris: 700 BEF inkl moms / ca 18 ECU. För varje ytterligare affisch till samma adress: 200 ECU inkl moms / ca 5 ECU)
- > **"Innovation och landsbygdsutveckling"** (LEADER-kontorets häfte) (Pris: 300 BEF TTC / ca 7,5 ECU)
- > **LEADER II-affisch** (Pris: 700 BEF inkl moms/ca 18 ECU. För varje ytterligare affisch som sänds till samma adress: 200 BEF inkl moms/ca 5 ECU)
- > **LEADER-II-karta** (Pris: 700 BEF inkl moms/ca 18 ECU. För varje ytterligare affisch som sänds till samma adress: 200 BEF inkl moms/ca 5 ECU)

UPPLYSNINGAR:

DET EUROPEISKA LEADER-KONTORET
chaussée Saint-Pierre 260
B-1040 Bruxelles
Tel.: +32.2.736 49 60
Fax: +32.2.736 04 34

E-Mail:
leader@aaidl.be

World Wide Web:
<http://www.rural-europe.aaidl.be>

"Rural Europe": LEADER on-line på sex språk
Publikationer (LEADER-Magazine, INFO-LEADER, tekniska dokument m fl), aktivitetsprogram, aktuella uppgifter på LEADERS samtliga officiella biståndsmottagare samt olika databanker kan nu tillfrågas on-line på sex språk (franska, engelska, tyska, spanska, italienska och portugisiska) på Internet. Även flera forum tillgängliga.

Namn: LEADER ("Liaison entre Actions de Développement de l'Economie Rurale" = Sammanknytning av insatser för utveckling av landsbygds ekonomi")

Typ av program: Gemenskapsinitiativ

Berörda områden: regioner i Målgrupp 1 (med försenad utveckling), områden i Målgrupp 5b (känsliga landsbygdsområden) och områden i Målgrupp 6 (nordiska områden med mycket låg befolkningstäthet inom Europeiska unionen. 10% av beviljade bidrag i områdena 5b kan dock tilldelas till ej bidragsberättigade angränsande områden.

Mål: som en uppföljning på LEADER I (1991-1994) syftar LEADER II till att:

- > uppmuntra lokala initiativ för exemplarisk landsbygdsutveckling;
- > stöda innovativa, exempelgivande och överförbara operationer som visar nya vägar som landsbygdsutvecklingen kan slå in på;
- > utvidga erfarenhetsutbyte och kunskapsöverföring;
- > stöda gränsöverskridande samarbetsprojekt härrörande från lokala aktörer i landsbygdsområden och som påvisar deras solidaritet.

Förmånstagare: LEADER II tillför sitt ekonomiska stöd till två typer av förmånstagare:

- > i första hand, de "lokala aktionsgrupperna", bestående av offentliga och privata grupperingar, som tillsammans upprättar en strategi och förnyande åtgärder för att utveckla ett jordbruksområde av lokal dimension (mindre än 100 000 innevånare);
- > andra kollektiva offentliga eller privata aktörer från landsbygds miljön (lokala myndigheter, konsulkamrar, kooperativ, föreningar, etc.) på vilkor att deras insats, mer tematisk, kan inrymmas i en utvecklingstanke på lokal nivå.

Typ av åtgärder: förvärvande av kompetenser i fråga om landsbygdsutveckling, förnyelseprogram för landsbygden (yrkesutbildning, landsbygdsturism, stöd åt små företag, främjande av jordbruksprodukter, skogsprodukter, lokalt fiske, förbättring av miljön och levnadsvillkor, etc.), gränsöverskridande samarbete.

De olika komponenterna i LEADER II återfinns i ett "Europeiskt nät för landsbygdsutveckling" som möjliggör en stor spridning (seminarier, utbyten, publikationer) av innovativa insatser som genomförts till förmån för landsbygden och som underlättar det gränsöverskridande samarbetet. Detta nät leds av "Europeiska institutet för innovation och utveckling på landsbygden" eller kort "LEADER-kontoret" (Generaldirektoratet för jordbruket).

Programmets varaktighet: 6 år (1994-1999)

Tilldelning av gemenskapsmedel: ca. 1 755 miljoner ECU (varav mer än 1 000 miljoner för områdena i Målgrupp 1) finansierade av de tre strukturfonderna.

**Det europeiska
LEADER-kontoret**

**Europeiska Kommissionen
GD VI Jordbruket**

LEADER magazine är kvartaltidskriften för utvecklingsprogrammet för landsbygden **LEADER II** ("Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale") är ett gemenskapsinitiativ som lanserats av kommissionen och samordnas av dess jordbruksstyrelse (enhet VI-F.1.2). Innehållet i LEADER Magazine återspeglar inte med nödvändighet åsikterna inom Europeiska unionens institutioner. **Redaktionsledning:** Europakontoret LEADER/A.E.I.D.L. **Ansvarig utgivare:** William Van Dingenen, A.E.I.D.L., chaussée Saint-Pierre 260, B-1040 Bruxelles - **Journalistik:** Jean-Luc Janot - **Medarbetare i detta nummer:** Yves Champetier, Michael Dower, Francisco Dominguez, Monique Le Clézio, Emmanouil Yalitis - **Foto:** LEADER-grupperna, Bord Failte, Campagne Campagne, Michael Dower, Peak National Park - **Omslagsfoto:** ZEFA - © Benelux Press BVBA - **Samordning av produktionen:** Christine Charlier - **Grafisk utformning:** Kaligram. Tryckt i Belgien på papper med klorfri blekning - **LEADER Magazine** publiceras på elva språk inom Europeiska unionen och trycks i 30 000 exemplar. **Upplysningar:** LEADER Magazine, A.E.I.D.L., chaussée Saint-Pierre 260, B-1040 Brüssel. Tel: +32.2 736 49 60. Fax: +32 2 736 04 34. E-Mail: leader@aeidl.be - WWW: <http://www.rural-europe.aeidl.be>